

ALGUNES APORTACIONES A LA TOPONÍMIA VALLESPIRENCA

Jean-Paul ESCUDERO

Quan parlem de normalització lingüística a Catalunya topem amb un problema enorme (la correcció de la llengua en els seus fonaments: la fonètica de les noves generacions, la normalització de l'ensenyament, la normalització de l'ús social...). La cosa es complica encara més si passem la frontera política i arribem a Catalunya Nord. Normalitzar, en un país sense normes, sembla, a primera vista, una tasca impossible.

De fet, si la situació geopolítica ha modificat el contingut i el futur de la llengua, els mètodes del seu estudi no varien segons que ens trobem al sud o al nord de la frontera: la toponímia exigeix, si pot ser, fonts documentals i enquestes orals.

Catalunya Nord no ha estat mai un desert cultural com s'ha pensat a vegades. Aquí també, diversos autors seriosos s'han interessat per la toponímia. Recordem, entre altres, Lluís Basseda, Enric Guiter, Pere Ponsich, Renada-Laura Portet, i el gran lingüista desconegut del segle passat, Bernat Alart.

Però hem d'anar amb compte. La ciència i la pseudo-ciència es barregen i es confonen en la toponímia com a tot arreu. Els divulgadors no solen ser tan primmirats com els descobridors. S'ha copiat, s'ha repetit el que s'ha sentit, s'ha tornat a copiar el copiat... Les veritats humanes sempre són parcials i repetir veritats parcials sense criteri propi condueix, a vegades, a dir coses falses.

A la zona del Vallespir, el pes de 400 anys de decadència contínua ha deixat una toponímia amb molts interrogants. La cartografia actual no surt gaire del caos diglòssic sempre vigent: una llengua antiga creadora dels noms, que serveix encara per parlar d'aquests noms, el català, i una llengua "moderna" per escriure-ho tot, el francès¹.

L'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) ha publicat recentment alguns mapes comarcals, que són potser els millors mapes comarcals editats fins ara al sud del Pirineu per llur precisió i claredat. El mapa de l'Alt Empordà (1:50.000) ens ofereix una franja meridional important de la comarca del Vallespir, amb un intent interessant de recatalanització.

L'Institut Géographique National (IGN) publica, des de fa temps, uns mapes molt detallats (1:25.000) que cobreixen tota l'àrea del Vallespir.

No comentarem les dotzenes de topònims segurament encertats d'aquestes publicacions, sinó uns quants problemes i les seves possibles solucions, a la zona situada entre el Roc de Fraussa [fráusð] (i no [fráuzð]) i el Tec (el riu central del Vallespir).

1- "MAS" I "CAN"

En els noms de masos vallespirencs, és molt freqüent la contracció del mot casa: Can, Cal, Ca. Can Gana, Cal Frare (terme de Reiners), Can Vinagre (Ceret), Can Rigall i Can Partera (al sud i al sud-oest d'Arles), etc. Aquest fet es constata, grosso modo, des de Ceret cap a l'oest.

Al Rosselló, en canvi, la forma més emprada és Mas² (o Mas de, Mas d'en). Al Vallespir hi ha certa tendència, no gaire justa, a canviar l'ús tradicional de Can (més nom de casa), per Mas (més nom de casa), que deu semblar menys col·loquial i més prestigiós.

Així doncs, Can Pallarès esdevé Mas Pallarès; Can Casals esdevé Mas Casals; Can Vila-seca, Mas Vila-seca; Pla de Corts (en aquest cas no es diu "Can") queda canviat per Mas del Pla de Corts (tots ells topònims del terme de Reiners).

Les enquestes orals no són ambigües. En tots aquests casos (menys a Pla de Corts) recollim "Can". No s'hauria de frenar el que sembla ser un calc d'altres terres? Si manquen encara fonts escrites per acabar de determinar les grafies exactes, no podríem fixar-nos, si més no, en la tradició oral, la poca tradició oral que ens resta al Vallespir?

2- ALTRES PROBLEMES

GRAFIA DEL MAPA

Als Androuix (IGN)

GRAFIA PROBABLE I COMENTARI

Els Andreuics o Cals Andreuics.

Totes les enquestes orals coincideixen, es tracta d'[\ðndruíks]. "Androuix" és la representació ortogràfica d'aquesta pronúncia mitjançant el francès. Sembla que el topònim sigui un derivat d'Andreu. Un home vell vivia, no fa gaires anys, en aquest veïnat, "l'Andreuet de cals Andreuics" (aquest Andreuet podria ser el descendent de l'Andreu). Andreu combinat amb el sufix -ic ens recorda Bernadic, Joanic, Peric, Ponsic.

[\ðndruíks] seria, doncs, el resultat de la simplificació del triftong "euics" en el diftong "uics".

Mas Barraban (ICC)

Barrabam.

"enterrement de Joseph Puixsegur dit "Barrabam" (el 1792)³ ([m] confirmada per enquestes orals)

Col de Bousells (IGN)

Coll de Baucells. [busé̞ls]

Bauç (balç, precipici) amb reducció del diftong àton [au] ↗ [u].

Canadells (IGN, ICC)

Canadell.

(enquesta oral amb gent nascuda en aquest veïnat. Actualment les generacions joves fan servir generalment Canadells).

La Farga de les Armes (ICC)

La Farga.

“el Pla de l’azema “ (el 1697) (3) “el Pla de las amas” (el 1697). En un text dialectal del segle passat: “la farga de Lazamas”⁴ Enquesta oral: La Farga. A dins del veïnat hi ha un lloc anomenat l’[əzəmə].

Si s’ha d’aclarir encara l’origen i la grafia de “l’azema - las amas” (antropònim?), podem afirmar, tanmateix, que no pot tractar-se de “les Armes”, la qual cosa quedaria elegant però irreal, com ho demostra l’accent tònic a l’última síl·laba: [l’əzəmə] i [ləzəmə].

La Farga de Reiners (hi ha d’altres fargues al Vallespir) també semblaria una solució acceptable.

La interpretació de la documentació antiga s’enforteix amb les enquestes orals. La societat rural vallespirenca ens ha deixat una llengua catalana viva per pocs anys. Encara hi som a temps per fer parlar els avis.

Si totes les veritats humanes són veritats parcials, esperem que altres estudiosos milloraran el que acabo de dir.

NOTES

1. Vegeu també ESCUDERO, J.P., “Problemes de toponímia i recerca lexical al Baix Vallespir”, XVII Col·loqui de la Societat d’Onomàstica.
2. No és cap novetat. Vegeu també Joan COROMINES, DECAT, vol VII, p. 417.
3. Arxiu de l’ajuntament de Reiners.
4. Vergès de Ricaudy “Die diari d’en Jeppe Vilar-Salgues” in Revue Catalane, núm. 34, Perpinyà, 1909.